

Miquel Ventura i Pompeu Fabra: dues propostes ortogràfiques i un objectiu compartit

BERNAT VELLVÈ
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

La recerca que presento troba les deus, en part, en el treball de final de màster inèdit «Edició de la “Historical Catalan Phonetics” (1909). Aproximació a la vida i a l’obra de Miquel Ventura Balanyà». En aquella ocasió vaig entrar tangencialment en contacte amb el sistema ortogràfic que Miquel Ventura, filòleg i erudit reusenc, va voler posar en circulació començant pel seu cenacle més proper, el grup modernista de Reus i la revista refundada *La Nova Cathalunya* —que, alhora, va actuar de plataforma de sortida per donar-se a conèixer amb més empenta que impacte a l’avantguarda lingüística i a la societat a cavall dels segles XIX i XX. Ara em proposo de comparar les seves propostes ortogràfiques amb les de Pompeu Fabra, especialment amb les de *L’Avenç*.

Com veurem més endavant, en general les tendències de Ventura han estat considerades, tant històricament com acadèmicament, fantasioses, no gaire serioses i poc dignes de ser estudiades, especialment per una característica que criava l’atenció per sobre de qualsevol altra: les hacs. Tot i així, com a mínim en un principi, les preferències *miquelianes* no disten tant de les *fabrianes* i segueixen una mateixa línia de pensament pel que fa a la fixació del codi escrit de la llengua, a pesar que, a mesura que avancen els anys, Ventura desenvolupa un antifabrisme creixent. Amb aquest pretext, per tant, pretenc demostrar que les propostes de Ventura no eren tan estrafolàries ni tan diferents de les de Fabra, tal com la premsa del moment i els estudis posteriors sembla que han fet creure (per bé que no totes les opinions segueixen aquesta direcció).

2. FONTS I CORPUS ORTOGRÀFICS PER A LA COMPARACIÓ

El corpus de textos i tractats ortogràfics que he tingut en compte per extreure les propostes de Ventura està encapçalat per les intervencions que durant la primera meitat de l'any 1898 va anar publicant a la revista *La Nova Cathalunya* sota l'epígraf «Les nostres reformes orthographiques» (Ventura, 1898a, 1898b, 1898c, 1898d, 1898f). És el conjunt d'intervencions més ric i amb més profusió d'informació que constitueix una mostra significativa de l'ortografia *miqueliana*, sobretot perquè és el que més s'assimila a un tractat ortogràfic i, per tant, és el que és més explícit, per bé que mai no va arribar a concretar-les ni unificar-les sota un mateix títol (ni sota una mateixa praxi).

A banda, també he tingut en compte altres textos que Ventura va editar i publicar i que, en menor mesura, també aporten informació de les tendències ortogràfiques que proposava i seguia amb més o menys fidelitat i coherència. He considerat quatre intervencions més. La primera és la comunicació presentada al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1906, «Transcripció etymològica dels signes grecs χ, φ, ρ, θ i υ».

La segona és la seva tesi doctoral, «Historical Catalan Phonetics», defensada als Estats Units, a la Universitat Cornell, el 1909.¹ En bona part es tracta de tot un corpus lèxic en català que Ventura posa en relació amb el celta, el basc, el grec, l'àrab, l'hebreu, el persa, el germànic, l'espanyol, el francès, el provençal, l'anglès i el turc, i també amb elements de les llengües hongaresa, polonesa, russa, portuguesa, hindú, xinesa, caribenyes, africanes, oceàniques i americanes (com a elements que han actuat de manlleus o adaptacions lèxiques).

La tercera i la quarta són la primera i la segona edicions de l'*Studi etymològic dels noms Cathalunya e Cathalá (història, incidents e continuatió d'una polèmica)*, totes dues del 1930, en què agrupa unes quantes intervencions al voltant del debat de l'ortografia d'aquests dos substantius sota el pseudònim d'Eufèmia Llorente (nom que pren de la seva dona). En la segona edició recull, fins i tot, les intervencions d'un debat periodístic amb Pompeu Fabra que havia tingut lloc recentment a la premsa barcelonina a propòsit dels noms *manguito* i *maniguet*. Les solucions ortogràfiques que adopta no sempre són regulars, sistemàtiques ni coherents amb els postulats que plantejava, segurament perquè, d'una banda, es tracta d'uns textos processats molt avançats en el temps i en el procés de normativització de la llengua, i, de l'altra, perquè combina diversos estils ortogràfics,

1 A falta de publicar-se l'edició de la tesi (està en fase de preparació), la referència del manuscrit, custodiat a la Biblioteca de la Universitat Cornell, té com a número de registre el T 1909 709. Per a la qüestió de la tesi doctoral de Ventura, vegeu Ginebra (1998).

sobretot perquè hi ha aportacions (tal com aclareix) que havien passat pel filtre d'altres revistes, com *La Publicitat*, que havien adoptat les *Normes ortogràfiques* (Llorente, 1930a, 1930b).

Pel que fa a Fabra, els textos que principalment he tingut en compte han estat els de la campanya lingüística que, junt amb Joaquim Casas-Carbó, va publicar a *L'Avenç* entre 1890 i 1893 (per bé que Fabra no hi intervé explícitament fins al 1891). Aquests textos són la base sobre la qual Ventura articula, uns quants anys després, les seves propostes a *La Nova Cathalunya*. Per al reusenc és la gènesi de la seva dèria lingüística i la primera referència d'un principi seriós de regularització ortogràfica.

A banda, també he tingut en compte les *Normes ortogràfiques* del 1913, però en menor mesura, ja que són més tardanes i d'autoria múltiple, consensuades i considerades col·lectivament. A pesar d'això, és interessant fixar-se en l'evolució, si és el cas, d'algunes de les propostes originalment fabrianes que ja trobem a les seccions de «La reforma lingüística» de *L'Avenç*.

3. TRACTAMENT HISTÒRIC I ACADÈMIC DE «LES NOSTRES REFORMES ORTHOGRAPHIQUES»

Tant des d'un punt de vista històric —és a dir, contemporani de Ventura— com des d'un punt de vista acadèmic —o sigui, dels estudis moderns—, les propostes ortogràfiques de Ventura, generalment, s'han considerat satíricament, s'han bandejat o, senzillament, no s'han considerat de cap manera. Ja en temps de Ventura, fins i tot abans que es publicués el primer número de la refundada *La Nova Cathalunya*, hi va haver veus crítiques que suscitaven tota mena de comentaris, burles i escarnis, especialment per la característica més notòria a primer cop d'ull, les hacs. Heus ací alguns d'aquests exemples:

Hem rebut... uns prospectes anunciant l'aparició d'una revista quinzenal que's titularà *Nova Cathalunya*. Prometen moltes coses y lo que crida més l'atenció es l'ortografia, que deixarà molt endarrera á la de *L'Avenç*. Per depromte ja comensan á no estar segurs ab si escriuran Catalunya ab la h ó sense.

D'aixó es de lo que dubtem:
si tindrà o no tindrà *latxa*;
que després ray ja... veurém
si's despatxa ó no's despatxa. (Anònim, 1898a, p. 7)

O aquest altre, que emmarca el moment en què es va haver de deixar de publicar la revista dels jóvens modernistes i, novament, s'encarregava de recalcar la

gran profusió d'hacs: «La Nova Cathalunya ha mort. Son pare en Cosme, son padrí en Michel y demás familia li pregunen assisteixi á son enterro. No cal portar-se l'acha perquè'l mort n'ha deixat de sobres per a tots» (Anònim, 1898b, p. [4]).

Ventura, com a agent que volia formar part de la nòmina de lingüistes que havien aportat el seu granet d'arena en el procés de reflexió lingüística i regularització de l'ortografia, també va participar en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana amb la intenció de convèncer l'audiència de l'ús de les grafies *ch*, *ph*, *rh*, *th* i *y*, com a mínim per als cultismes. És molt probable que la resposta de Fabra arran d'aquesta proposta ortogràfica marqués un punt d'inflexió en la seva relació, més professional que personal i més distant que propera:

I recentment, [...] veiem sortir nous reformadors que, ben diferents dels de pertot arreu, preocupats d'introduir en l'escriptura dels llurs idiomes totes les simplificacions possibles, proposen no res menys que l'adopció dels símbols d'etimologia grega *ph*, *th*, *ch*, *rh* y *y*! [...] Mentre això [els intents de simplificació] s'esdevé a Portugal i a Fransa, i pertot arreu la tendència es de simplificar tot lo possible les ortografies heredades, a Catalunya hi ha qui proposa que adoptem aquesta ortografia etimologica! Sols això ns faltaria: quin cau de raons sense solta, quina brotada d'etimologies fantàstiques i quina collita de faltes d'ortografia! [...] Que l català modern no emplea ls símbols *h*, *th*, etc. degut a l'influència de l'ortografia castellana i que si'l castellà hagués conservat aquells signes, segurament els emprariem ara nosaltres? Tan se val: la supressió d'aquells símbols es una simplificació utilíssima. (Fabra, 1908, p. 189)

Aquestes paraules van provocar una radicalització en l'actitud de Ventura vers les qüestions de codificació ortogràfica, i si fins ara les propostes d'un i altre havien traçat unes línies prou paral·leles amb certs punts sinuosos durant les etapes de *L'Avenç* i *La Nova Cathalunya* (com veurem més endavant), en aquest moment les idees es distancien cada cop més per part de Ventura i les propostes particularistes s'accentuen amb més contundència.

Modernament, havent mort Ventura i havent-ne perdut la pista en ple segle xx, els estudis acadèmics que han pouat en «Les nostres reformes orthographiques» són més aviat escassos. N'han parlat superficialment i accentuant la peculiar i notòria quantitat d'hacs Josep Miracle a *Història anecdòtica de l'ortografia catalana* (1976), Teresa Cabré i Monné a «Les afeccions lingüístiques dels modernistes reusencs» (1983) i Magí Sunyer a *Els marginats socials en la literatura modernista de Reus* (1984). Curiosament, no n'aporta cap mena de dada Mila Segarra a la seva *Història de l'ortografia catalana* (1985). Els que hi han dedicat una atenció més profunda i pausada han estat Joaquim Santasusagna a *Reus i els*

reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900 (1982) i, sobretot i principalment, Jordi Ginebra a *El grup modernista de Reus i la llengua catalana* (1994), que és el primer que s'hi fixa amb una voluntat expressa de descriure com eren i en quin context es van desenvolupar les propostes d'ortografia de base etimològica que Ventura va fer adoptar als membres de la colla de ca l'Aladern.

4. POSTULATS DE *L'AVENÇ* I POSTULATS DE *LA NOVA CATHALUNYA*

Els paral·lelismes entre les propostes dels hòmens de *L'Avenç* —bàsicament Pompeu Fabra i Joaquim Casas-Carbó— i la colla de *La Nova Cathalunya* —principalment Miquel Ventura— són notoris, especialment en els postulats que defineixen a l'hora d'establir la seva línia ideològica i editorial sobre l'ortografia. Una primera semblança evident són els títols, identificadors tot dos, que van atorgar a les respectives campanyes lingüístiques. Els primers la van encapçalar amb l'epígraf «La reforma lingüística» i els segons amb «Les nostres reformes orthographiques». Ventura, de fet, tampoc no se n'amaga quan afirma que «seguirem el camí començat per *L'Avenç*» parlant «de scriure en cathalá oriental perquè entre altres raons de consideració és el mes oposat al hespanyol» —una idea compartida amb el Fabra i el Casas-Carbó de *L'Avenç* (1891, p. 380)—, tot i que, amb certa condescendència, matisa que «tractarem d'agermanar-lo tant com se pugui amb el dialecte occidental» (Ventura, 1898a, p. 6).

Unes altres línies paral·leles són les sorgides de la pregunta «quinas consideracions hà de tenir la nostra llengua?» que es plantejava Casas-Carbó (1891, p. 379). Respon que calia modernitzar l'ortografia catalana, evitar que la grafia dificultés la pronúncia, crear un sistema ortogràfic operatiu, apartar l'ortografia catalana de la castellana i respectar l'etimologia en la manera d'escriure. Així, Ventura aposta per «la complerta descasteylanisació de l'orthographia cathalana» partint de la base d'una elaboració rigorosa, seriosa i etimològica. Tot i així, conscient que calia tindre-ho en compte, «no despreciem per això la derivació ni la fonètica. I fem força cas de la tradició en tot aylò que stigui bé, però també trencarem am força coratge les formes antigues que stiguin malament» (Ventura, 1898a, p. 6). Aquesta convicció també deu estar alimentada pel fet d'atorgar a la tasca de traçar una ortografia per a la llengua catalana una importància i una consideració d'abast nacional. De la mateixa manera que Jaume Massó i Torrents justifica per què *L'Avenç* s'ha decidit a engegar la campanya lingüística considerant que la llengua és «l'element més necessari per un poble que vulgui tenir personalitat propia y la primera arma per defensar les seves aspiracions y els seus ideals» (1891, p. 375), Ventura també apel·la a un patriotisme que fiscalitzi les de-

cisions que prenguin des de *La Nova Cathalunya* per arribar a confeccionar una ortografia òptima i pragmàtica:

Voldriem que la qüestió orthographica se discutís fortament, que s'ens estudies atentament el systema de reformes qu'anirem exposant durant l'any i algunes de les quals ja appliquem desd'ara, que les estudiessint fredament i sense cap mira ni passió de schola i no mes portats pel patriotisme de posar terme en hachesta confusió que tant de mal està fent a la nostra renaixença i tant dolent efecte produeix a la gent de fora que s'ocupa del nostre moviment literari. (Ventura, 1898a, p. 5)

Ara bé, el punt discordant entre totes dues propostes i pel qual hi pot haver més discrepàncies formals és l'etimologia i el pes que ha de tindre en tot aquest procés. Dit d'una altra manera, Ventura fonamenta, en bona part, les seves propostes ortogràfiques sobre l'etimologia i Fabra les fonamenta, en gran mesura, sobre la fonologia. Cap dels dos lingüistes fa escarafalls a l'hora d'admetre que aquestes propostes no es poden compartimentar sense tindre en compte l'altre model lingüístic, tot i que un predomina de manera clara per sobre de l'altre, tal com, prou vehementment, sentència Ventura:

Fonamentem el nou systema en una cosa fixa i inalterable: l'etimologia. Etymologica [sic] és l'orthographia de la majoria de llengües europees. Etymologica fou l'orthographia cathalana d'altre temps meylors. I etymologica és la de la llengua llatina i essent la llengua cathalana la germana grand de les nove-llatines, la que conserva am mes puritat les raelles llatines, li correspon també un vestit que li dongui l'aspecte i la physonomia de sa mare llatina. (Ventura, 1898a, p. 6)

Establertes les motivacions comunes d'un i altre cenacles, acararé tres trets que són rellevants per la reflexió que van comportar en aquell moment, per la freqüència en què apareixen a l'hora d'escriure en català i per la celeritat i la precocitat que mostren els lingüistes per abordar-los.

5. EL TRACTAMENT ORTOGRÀFIC DE TRES TRES LINGÜÍSTICS: LA HAC, ELS PLURALS FEMENINS I L'ALTERNANÇA Y/I

A part dels trets ortogràfics que tot seguit examinarem, entre les propostes ortogràfiques que Ventura tenia al seu programa n'hi ha unes quantes que em sembla que val la pena esmentar, encara que, per raons d'espai, no les podré tractar, com ara la duplicació de consonants, amb especial atenció als mots amb prefixos grecs i llatins (*appelar*, *sufficient*, etc.) (1898c, p. 7) i el tractament de

les líquides palatals (*l* i *yl*, segons el context) (1898*d*, p. 11); l'alternança (i poca sistematització) entre *am* i *amb* (transversal als seus textos); la grafia de mots manllevats amb *s* líquida inicial (*sport*, *stat*, *sphera*, etc.) (1898*f*, p. 3), o certes concessions a tendències més pròpies d'opcions foneticistes (com ara «DUBITUM > *dupte* (*dubte*)» sota l'epígraf «The group B'T > *pt* (written also *bt*)» (1909, p. 78).

5.1. *La hac*

Miquel Ventura considerava que «els antics vant fer un veritable abús d'hac-hesta lletra» (Ventura, 1898*b*, p. 5), de la mateixa manera que Fabra advocava per la depuració d'una grafia que no tenia correspondència fònica. Tots dos convenen, doncs, que hi ha un excés d'hacs que cal regular d'alguna manera o altra. La solució proposada per Fabra es basa en la premissa «rompem d'una vegada motllos invisibles» i aposta per la supressió de la hac inicial, medial i final (*ch*), perquè «no seria una simplificació la supressió de l'*h* final, completament inútil?» (1892, p. 28). Inicialment, Casas-Carbó, a les primeres èpoques de *L'Avenç*, defensava una alternança gràfica entre *c* i *ch* finals (Segarra, 1985, p. 266-267), per bé que Fabra modifica notablement aquesta tendència amb les seves primeres intervencions a *L'Avenç*. Els únics casos, coneguts de tothom, en què mantindria la hac foren els derivats del verb «*aver*», *hi*, *he*, *has*, *ha*, *hem*, *heu*, *han*; els pronoms *hi*, *ho*; els verbs *benehir* i *malehir* per marcar el hiat, i les interjeccions (Anònim, 1892, p. 92).

Ventura, seguint la tendència de depurar l'ús de les hacs, aposta per conservar només les que fossin etimològiques —i d'aquí venen, precisament, moltes de les crítiques i escarnis que se li feien—, perquè, volent-les restringir, acaba obrint la porta a molts contextos en què o bé quedava prou clar que la posició havia de ser de simplificació o bé acabava proposant hacs fins i tot on, segons els seus plantejaments, no n'hi havia d'haver, perquè «així ho fant la majoria de llengües europees» i, a més a més, «per la lectura no ofereixen cap dificultat» (Ventura, 1898*b*, p. 6). Així, creia que s'havia d'explicitar en els mots procedents de paraules gregues amb aspiració (*ph*, *ch*, *th* i *rh*), amb mots grecs d'esperit aspre (*harmonia*, *Hespanya*) i en mots procedents d'altres llengües que també tinguessin aspiració (com ara *Mohamed* o *Allah*) (Ventura, 1898*b*, p. 5).

5.2. *Els plurals femenins*

Un tret característic que enclou la mirada necessària cap als dialectes occidentals dels quals, en un primer moment, renegaven tant l'un com l'altre és el tractament dels plurals femenins catalans derivats dels plurals femenins llatins acabats en *A* + *s*. No és fins que adopten una mirada més calidoscòpica que es

pot albirar que, per trencar l'ambigüitat de les pronúncies orientals, l'opció més productiva —i més allunyada del castellà— és la d'apostar per la *e*, resultat compartit per tot el bloc occidental. En aquesta ocasió és Joaquim Casas-Carbó qui intervé directament per confirmar que «adoptem, d'aquí en endavant, el signe *e* per a representar la que nosaltres nomenem vocal neutra catalana [...] perquè pels orientals lo meteix té escriure *e* que *a* fòra de sílaba dominant o tònica»; en canvi, «l'adopció del signe *e* a preferència al signe *a* en les àtones seguides de *s* y *n* finals fa entrar dintre del nostre sistema ortogràfic el dialecte occidental, en el qual l'àtona en qüestió és una *e* més o menys pura, però jamay una *a*» (1892, p. 59).

En aquest sentit, Ventura s'emmiralla directament en els hòmens de *L'Avenç* i aposta per la desinència *-es* des de bon començament. Per tant, és doblement coherent amb els postulats inicials de *La Nova Cathalunya*, ja que segueix els plantejaments de *L'Avenç*, que inclou el de tindre com a base el català oriental, però alhora el de virar cap a l'occidental excepcionalment per «agermanar [...] la veu litteraria de la nostra Nació» (Ventura, 1898a, p. 6) i pouar en solucions que, només fixant-se en el català oriental, foren de difícil conjunció. En cap moment no hi ha un epígraf dedicat a descriure formalment el tractament d'aquests plurals femenins, tot i que implícitament Ventura adopta aquest criteri des de la seva primera intervenció a la revista *La Nova Cathalunya*, a la nota editorial de la redacció intitulada «Nostre 'Déu-vos-guard': *esperances, cathalanes, fundades*, etc. (1898a, p. 2); però també en altres intervencions de la revista: *tombes, capeyles, coses*, etc. (1898e, p. 1), en altres publicacions: *gregues, citades, acompanyades*, etc. (1908, p. 436). Només he trobat un cas en què no és coherent, i és a la mateixa primera intervenció a *La Nova Cathalunya: estupidesas* (1898a, p. 2).

5.3 *La y i la i*

En aquest cas també es pot veure una clara voluntat, tant per part de l'un com de l'altre, de restringir l'ús abusiu de la *y*, tot i que decideixen abordar plans diferents des de talaies diferents. Fabra (en aquest cas a *L'Avenç* potser per veu de Casas-Carbó, perquè la intervenció no va signada) proposa la «supressió de l'*y*, qu'és substituïda per l'*i*» en els contextos que fan referència a «si la vocal *i* forma o no diptong amb la vocal immediata precedent» i a la conjunció copulativa: *aire, boira, mai, duia*, etc. (Anònim, 1892, p. 92), i aïlla, en primera instància, l'ús de *y* al dígraf palatal *ny*. Ventura, en canvi, basa la seva tria plenament en l'etimologia i la derivació; així, creu que caldria escriure *y* en totes les paraules que provenen del grec i tinguin la lletra «hypsilon». Per tant, aposta per una reorganització seguint estrictament l'etimologia («la tradició») amb voluntat, a més a més, de diferenciar-se de les solucions convencionals del castellà:

En francès, portuguès, alemany, anglès, rus, llatí i altres llengües, se scriu *y* en totes les paraules que venent del grec i en hacheixa llengua portent *v* passant al llatí amb *y*; en això nosaltros com els casteylans, anem separats de la majoria de llengües europees, i henchara que la tradició ho affirmi, scrivim *i* llatina a ont per etymologia hi pertoca *y* (grega) mentres usem hachesta lletra en casos tant irracionals com en l'*i* conjunció (amb tot i vindre del llatí *et*.) com tant malament fant els casteylans, i els catalans henchara pitjor en seguir-los. (Ventura, 1898*d*, p. 12).

Amb aquesta premissa, reivindica la *i* per a la conjunció copulativa i aposta per no escriure *y* a principi de mot (**y*lla, **h*ystoria, **y*stme) ni en els diftongs **ay*, **ey*, **oy*, **uy*, «que scriurem com ho feu *L'Avenç*: ai, ei, oi, ui, i farem ús del signe dièresis per a desfer-los» (Ventura, 1898*d*, p. 12). Això origina, doncs, un corpus desmesurat de mots que caldria escriure amb *y* —i que en molts casos corresponen a cultismes— (*abysme*, *baryton*, *cycle*, *dynamita*, *etymologia*, *gyrar*, *hyena*, *idylli*, *larynge*, *martyri*, *oxygen*, *physica*, *symmetria*, *tympá*, *xypré*, etc.) i que amb la publicació de les *Normes ortogràfiques*, seguint la proposta anterior, queda clarament resolt en favor de Fabra.

6. CONCLUSIONS

És probable que el trencament definitiu entre Ventura i Fabra fos en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1906, quan el barceloní dedica una crítica forta i directa al reusenc, moment en què l'antifabrisme de Ventura comença a ser manifestament creixent i les posicions inicials del XIX a *La Nova Cathalunya* es van allunyant i particularitzant més del panorama general que deriva de la Ponència Ortogràfica que va desembocar en les *Normes ortogràfiques*.

Més enllà d'aquest possible punt d'inflexió, les propostes que plantejaven en un començament des de l'altaveu de les seves revistes és evident que es fonamenten en discrepàncies lògiques pel fet de descansar en idees foneticistes i en idees etimològiques, però el cert és que hi ha punts en comú que ultrapassen el tractament —que en el cas de Ventura va ser fins i tot objecte de comentaris satírics— de les *h*. Els postulats intel·lectuals i la idiosincràsia de les revistes i, en última instància, dels lingüistes tenen un mateix punt de partida, en part perquè Ventura s'emmiralla en els hòmens de *L'Avenç*, però perquè també comparteixen un mateix marc ideològic que és catalanista, anticastellà, modern i europeu. D'una manera o altra això reflecteix les intencions lingüístiques que tenien previstes per a la consecució d'una ortografia que s'ajustés a aquestes línies ideològiques. A banda, coincideixen en algunes de les solucions gràfiques que ofereixen, com ara el tractament de la conjunció *i*, part de les opcions gràfiques de la preposició

amb, els plurals femenins i, tot i que no hi hagi pogut dedicar atenció en aquesta ocasió, part de la representació de les líquides palatals o, fins i tot, el tractament que havien de rebre alguns cultismes (Ventura, 1909). En qualsevol cas, és evident que un model no pot prescindir de l'altre en cap cas; més encara: no es pot bastir un constructe ortogràfic basant-se exclusivament en un sol model. Fora senzillament impossible i poc sincer amb l'estudi de la llengua.

És possible que la diferència més important no es trobi en les propostes ortogràfiques, com a mínim per explicar per què un programa sí que va ser efectiu i per què l'altre no (simpaties i antipaties a banda). L'aspecte innovador de la majoria de les solucions fabrianes no es va limitar al camp ortogràfic, com sí que va acabar passant amb les propostes *miquelianes*: la seva dèria era poder confeccionar una ortografia i amb això va descuidar els altres nivells lingüístics que ultrapassaven la representació gràfica. (D'això també en són testimonis els títols de les seccions lingüístiques de les revistes.) Fabra es va cuidar de considerar l'espectre lingüístic des d'un punt de vista calidoscòpic que havia de comprendre molts altres nivells lingüístics per desenvolupar un model ortogràfic solvent i composicional. En canvi, Ventura va treballar (tant amb els tractats gramaticals d'altres llengües com amb la seva tesi doctoral o les intervencions periòdiques que anava publicant sempre que podia, fos on fos) per justificar unes propostes que cada cop més van tendir a la particularització i a la identificació personal i, per tant, a una mena de massa gràfica considerada ja, en temps de Ventura, estraforària.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANÒNIM (1892). «La reforma lingüística». *L'Avenç*, 2a època, any IV, núm. 3 (març), p. 92.
- ANÒNIM (1898a). «Culleradas». *L'Olla*, any II, núm. 7 (3 febrer), p. 7.
- ANÒNIM (1898b). «Miss Pimentón. Dispuesta a no casarse con nadie». *Miss Pimentón*, any I, núm. 1 (28 juny), p. [4].
- CABRÉ I MONNÉ, Teresa (1984). «Les afeccions lingüístiques dels modernistes reusencs». A: *Seminari Modernisme a Catalunya*. Reus: Edicions Tascó, p. 22-27.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1891). «Campanya lingüística de *L'Avenç*. Quin ha de ser el modern català literari». *L'Avenç*, 2a època, any III, núm. 12 (desembre), p. 378-381.
- (1892). «La reforma lingüística». *L'Avenç*, 2a època, any IV, núm. 2 (febrer), p. 59.
- FABRA, Pompeu (1892). «La reforma lingüística». *L'Avenç*, 2a època, any IV, núm. 1 (gener), p. 28-29.

- (1908). «Qüestions d'ortografia catalana». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, p. 188-221.
- GINEBRA, Jordi (1994). *El grup modernista de Reus i la llengua catalana*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- (1998): «Notícia d'una tesi doctoral de lingüística catalana llegida als Estats Units el 1909». *Els Marges*, núm. 61 (setembre), p. 100-103.
- LLORENTE, Eufèmia [Miquel Ventura] (1930a). *Studi etymològic dels noms Cathalunya e Cathalá (història, incidents e continuatió d'una polèmica)*. Primera edició amb el retrat de l'auctora. Madrid: Imprenta de Ricardo Medina.
- (1930b). *Studi etymològic dels noms Cathalunya e Cathalá (història, incidents e continuatió d'una polèmica)*. Segona edició corregida e augmentada amb les lletres del «maniguet». Madrid: Imprenta de Ricardo Medina.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1891). «Campanya lingüística de L'Avenç. Com és que L'Avenç s'ha llençat a la reforma lingüística». *L'Avenç*, 2a època, any III, núm. 12 (desembre), p. 375-378.
- MIRACLE, Josep (1976). *Història anecdòtica de l'ortografia catalana*. Barcelona: Edicions la Paraula Viva.
- SANTASUSAGNA, Joaquim (1982). *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
- SUNYER, Magí (1984). *Els marginats socials en la literatura del grup modernista de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- VENTURA, Miquel (1898a). «Les nostres reformes orthographiques». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 1 (11 febrer), p. 5-6.²
- . «Les nostres reformes orthographiques». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 2 (26 febrer), p. 5-8.
- (1898c). «Les nostres reformes orthographiques». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 4 (26 març), p. 7-8.
- (1898d). «Les nostres reformes orthographiques». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 5 (23 abril), p. 11-14.
- (1898e). «Symbol». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 5 (23 abril), p. 1-2.

2 Especifico aquí la referència dels altres dos números de *La Nova Cathalunya* en què hi ha la secció de la campanya lingüística de «Les nostres reformes orthographiques» i que no apareixen en aquesta llista de referències bibliogràfiques: núm. 3 (12 de març del 1898), p. 5-6; núm. 7 (28 de maig del 1898), p. 7-8. Encara hi ha un altre número, que és doble, el 8/9 (18 de juny del 1898), l'últim que va aparèixer de *La Nova Cathalunya*, tot i que ja no conté la secció en qüestió.

- (1898f). «Les nostres reformes orthographiques». *La Nova Cathalunya*, any III, època III, núm. 6 (7 maig), p. 3-4.
- (1908). «Transcripció etimològica dels signes grecs χ, φ, ρ, θ i υ». A: *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, p. 436-444.
- (1909). «Historical Catalan Phonetics». Tesi doctoral. Cornell University.